

Handleiding Wijklabs

Handleiding Wijklabs

Alle informatie voor deelname aan de Wijklabs

Introductie

Leren kijken met een andere blik. Dat is het doel van de Wijklabs in het kader van ons project 'De vernieuwende stad. Samen bouwen aan wijken van de toekomst.'

In het beroemde verhaal van Lewis Carroll is de spiegel voor Alice; haar toegangspoort tot nieuwe inzichten. In de Wijklabs zijn vier wijken de leeromgeving om te ontdekken wat het verhaal van de wijk is en hoe je dit kunt meenemen in de (bouw)plannen voor de wijk van de toekomst. Gewapend met de instrumenten - waaronder het sociaalecologisch raamwerk van Maarten Hajer en inspiratie uit de masterclasses, beleef je de wijk door je eigen ogen en die van de bewoners.

In deze handleiding vind je het programma, de instrumenten en de informatie over de wijken.

We wensen je veel plezier en een mooie ontdekkingstocht. Laat je, net als Alice, aan de andere kant van de spiegel verrassen door nieuwe inzichten!

Namens De Vernieuwde Stad,

Letty Reimerink
Yves Vermeulen

In deze handleiding:

Programma

Inleiding	1
Wijklab 1 Het verhaal van de wijk	2
Wijklab 2 De ontwikkeling van de wijk	3

Instrumenten

Instrument 1 Het sociaal-ecologisch raamwerk	5
Instrument 2 Masterclasses	6
Instrument 3 Onbevangen en nieuwsgierig	7
Instrument 4 In gesprek/gespreksstarters	8

Wijk (bijlagen)

Kerncijfers
Plattegrond

Inleiding

Het centrale doel van de Wijklabs is om op een andere manier te leren kijken naar wat zich afspeelt in de wijk.

Wijklabs: ervaren in de praktijk

In de Wijklabs is de wijk de leeromgeving en ga je in een team bestaande personen met uiteenlopende functies binnen verschillende corporaties van De Vernieuwde Stad op onderzoek. Je doet dit aan de hand van het sociaal-ecologische raamwerk van Maarten Hajer. Je gaat op zoek naar het verhaal van de wijk, door daadwerkelijk de wijk in te trekken, om je heen te kijken, te praten met de bewoners en te proeven van de lokale cultuur en structuur. Op die manier probeer je erachter te komen waar de krachten en uitdagingen van de wijk liggen.

Drie programmaonderdelen, drie dagdelen

Het programma bestaat uit drie dagdelen met elk een eigen karakter en invulling. De eerste twee dagdelen zijn wijkbezoeken die je met een eigen wijkteam doorloopt. Laat tussen de twee Wijklabs een paar weken tussen zitten.

Onderdeel	Onderwerp	Deelnemers	Locatie
Wijklab 1	Het verhaal van de wijk (wijkanalyse)	Wijkteams	In de wijk
Wijklab 2	De ontwikkeling van de wijk (wijkverbetering)	Wijkteams	In de wijk

Terugkoppeling via online Wijklab-pagina

Tijdens de Wijklabs werk je met je team aan een opdracht als reflectie op het wijkbezoek. Het eindproduct van de opdracht kan van alles zijn, als het maar *online deelbaar* is en beeld heeft. Enkele voorbeelden zijn: een (foto)collage, een gedicht, een korte film of een mental map van de wijk. Je kunt ook bewoners bij de opdracht betrekken door hen om input te vragen.

Op de website van 'De vernieuwende stad. Bouwen aan wijken van de toekomst' staan de opdrachten van voorgaande Wijklabs. <https://www.devernieuwdestad.nl/de-vernieuwende-stad/wijklabs>

Zelfsturende teams

De teams zijn zelfsturend. Elk team zorgt bij de start van het eerste wijkbezoek voor een rolverdeling, passend bij de interesses van de teamleden. Elke wijk heeft een contactpersoon als host vanuit de woningcorporatie die actief is in de wijk. De host legt de relatie met de professionals die in de wijk actief zijn.

Wijkclub 1 | Het verhaal van de wijk (wijkenanalyse)

Doel:	Een beeld krijgen van het verhaal van de wijk door onbevangen en met een sociaalecologische blik naar de wijk te kijken en met bewoners in gesprek te gaan.
Opdracht:	Vertel het verhaal van de wijk in een terugkoppeling op de website.

- 13.00 uur** Kennismaking en doel van de dag (15 min) | Locatie: buiten bij de centrale locatie
- Maak een korte ronde om kennis te maken en verwachtingen te delen over de Wijkclubs: Waarom doet je mee?
 - Bespreek hoe de wijk er op papier uit ziet. Gebruik hiervoor de wijkcijfers en plattegrond. Wat valt op? Waar zijn de belangrijkste plekken? Bespreek ook wie straks waar begint.
- 13.15 uur** Observeren en in gesprek (1 uur) | Op straat/belangrijke plekken
- Verdeel je in duo's over de wijk. Kijk eerst goed rond en laat de omgeving rustig op je inwerken: Wat zie je? Wie wonen er in de wijk? Welke faciliteiten zijn er? Wat valt op? (instrument 2)
 - Ga in gesprek met voorbijgangers over hoe zij hun wijk ervaren en vraag hen naar de achtergrond, de mensen, de belangrijkste plekken en de bijzondere kenmerken van de wijk (instrument 3).
- 14.15 uur** Korte reflectie (45 min) | Locatie: binnen in de centrale locatie
- Tijdens een kop thee/koffie deel je ervaringen. Hoe was dat? Wat was verrassend? Is er inzicht in alle elementen? En alle delen van de wijk? Hoe gaat het met de input voor de opdracht?
 - Maak een rolverdeling binnen het team. Wie is eerste aanspreekpunt en wie neemt de eindverantwoordelijkheid voor de opdracht? En hoe hou je oog voor de vier elementen van Hajer (instrument 1)?
- 15.00 uur** Vervolg in gesprek (1 uur) | Op straat
- Vervolg van gesprekken met voorbijgangers.
- 16.00 uur** Analyse en vooruitblik (30 min) | Locatie: binnen in de centrale
- Bespreek het verhaal van de wijk aan de hand van de vier elementen van Hajer:
 - a. Wat is de identiteit van de wijk?
 - b. Wie zijn de mensen in de wijk?
 - c. Wat zijn de middelen in de wijk?
 - d. Wat zijn de (ongeschreven) regels in de wijk?
 - Werk het verhaal van de wijk uit in de opdracht. Bespreek wat er nodig is om de opdracht online deelbaar te maken.
- 16.30 uur** Korte reflectie (15 min) | Locatie: buiten bij de centrale locatie
- Kijk tot slot vooruit naar het volgende wijkbezoek: Welke voorbereidingen zijn nodig voor de volgende stap? Zijn er sleutelfiguren met wie jullie graag willen spreken?
- 16.45 uur** Einde programma

Wijklab 2 | De ontwikkeling van de wijk (wijkverbetering)

Doel:	In gesprekken met bewoners en professionals inzichten verzamelen over de aanpak van wijkverbetering.
Opdracht:	Deel de belangrijkste inzichten van wijkontwikkeling in een terugkoppeling op de website.

- 13.00 uur** **Wijkontwikkeling (1 uur en 15 min) | Locatie: bij woningcorporatie**
- Maak kennis met de professionals van de corporatie.
 - In een terugkoppeling vertel je als wijkteam over de bevindingen uit het eerste wijkbezoek.
 - De professional(s) vertellen over de initiatieven en samenwerkingen rond wijkverbetering in de wijk en leggen een concrete vraag voor waarop je met je team kan meedenken.
 - Vervolgens bespreek je de aanpak van de voorliggende vraag: waar, met wie en waarover kan het gesprek het beste worden gevoerd? Bespreek ook wie straks waar begint.
 - Bespreek tot slot met je team hoe de opdracht wordt ingevuld.
- 14.15 uur** **Onderzoek en in gesprek (1 uur 15 min) | Op straat/bij instanties**
- Verdeel je over de wijk en gespreksgenoten en ga in gesprek over de initiatieven die rond de vraag worden genomen. Hoe ervaren ze dat? Wees scherp op hun inzichten en luister goed naar hun positieve en aanvullende opmerkingen. Vraag door met het sociaal-ecologische raamwerk (instrument 1) in je achterhoofd.
- 15.30 uur** **Reflectie en uitwerking (60 min) | Locatie: in café/restaurant**
- Tijdens een kop thee/koffie deel je ervaringen. Hoe was dat? Wat was het mooiste inzicht? Heb je inzichten vanuit allen invalshoeken (elementen)?
 - Met elkaar maak je een overzicht van de belangrijkste inzichten.
 - Vervolgens werk je in twee groepen aan:
 1. Een presentatie van de inzichten als terugkoppeling aan de professionals en
 2. De opdracht: de belangrijkste inzichten van wijkontwikkeling.
- 16.30 uur** **Terugkoppeling aan de woningcorporatie (30 min) | Locatie: café/restaurant**
- Je team geeft een presentatie aan de professionals over de bevindingen en inzichten van en over de bewoners in relatie tot concrete vraag. Na de presentatie gaan jullie in gesprek: Is het herkenbaar, werkbaar, voorstelbaar voor de professionals?
 - Bespreek wat er nog nodig is om de opdracht online deelbaar te maken.
- 17.00 uur** **Einde programma**

Instrument 1 | Het sociaal-ecologische raamwerk

Het raamwerk van de sociaal-ecologische visie van Maarten Hajer is bedoeld om je te prikkelen om op een andere manier naar wijken en woonomgevingen te kijken en in gesprek te gaan met bewoners. Met uiteindelijke doel: wijken beter en toekomstbestendig maken.

Het verhaal van de wijk

In *Neighbourhoods for the Future. A Plea for a Social and Ecological Urbanism** van Maarten Hajer c.s. zijn wijken het uitgangspunt om de maatschappelijke opgaven, waaronder duurzaamheid, inclusie en voldoende woningen voor iedereen, in samenhang te bekijken. Om tot goed functionerende, sociaal-ecologische wijken te komen geven Hajer c.s. vier essentiële elementen: de identiteit, de mensen, de middelen en de regels van de wijk. De vier elementen samen vertellen het verhaal van de wijk. Dat is een ander verhaal dan wanneer je vanuit een cijfermatige of praktische invalshoek of één opgave, bijvoorbeeld duurzaamheid, naar de wijk kijkt. Dit verdiepende verhaal gaat ook over de sociale componenten en de informele verbanden en regels die in de wijk spelen.

De vier elementen

Waar let je op als je met de sociaal ecologische visie naar een wijk gaat kijken?

- De identiteit van de wijk. Welke gedeelde ideeën bestaan er over de wijk tussen de wijkbewoners? Wat zijn de gedeelde verhalen en is er een gedeeld taalgebruik?
- De mensen van de wijk. Dat zijn alle actoren die in een wijk wonen, leven, werken: bewoners, ondernemers, professionals, dienstverleners en handhavers. In hoeverre bestaat er een gevoel van gedeeld eigenaarschap over de wijk? En welke bewoners vervullen een belangrijke rol in het netwerk van de wijk?
- De middelen in de wijk. Welke faciliteiten zijn er in de wijk? Welke scholen, winkels, diensten, zorginstellingen, speeltuinen, geloofsinstellingen? Maar ook welke economische middelen vloeien er terug in de wijk?
- De (ongeschreven) regels. Wat zijn de regels voor de wijk? Zijn er specifieke regels speciaal voor de wijk? En welke ongeschreven regels zijn er?

Lessen uit wijkontwikkeling

Uit het onderzoek leerden Hajer c.s. ook een aantal lessen over toekomstbestendige wijken en wijkontwikkeling in het algemeen. Drie daarvan zijn goed om in het achterhoofd mee te nemen tijdens de Wijklabs.

* Maarten Hajer, Edwin Buitelaar, Peter Pelzer, Chris ten Dam en Martijn van den Hurk, 2020

1. Evolutie van gedrag. De meeste nieuwe wijken worden niet gebouwd maar komen voort uit een verbouwing van een wijk. De vier elementen van deze nieuwe wijken zijn een voortzetting van de oude: bewoners die eerder veel gebruik maakten van hun auto, zullen in een verbouwde wijk niet zomaar overstappen op een fiets of te voet gaan. Daar is tijd voor nodig.
2. Bewoners met eigenaarschapsgevoel. Mensen die zich medeverantwoordelijk voelen voor hun wijk zorgen voor hun wijk. Woningcorporaties kunnen hier – in samenwerking met gemeenten en andere instellingen - goede condities voor creëren.
3. Simpele regels. Bouwen en ontwikkelen voor het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, betekent nog niet dat de levensstijl van bewoners verandert. Met de invulling van een publieke ruimte met (informele) regels kun je gedrag wel stimuleren, vooral door ze zo simpel en laagdrempelig mogelijk te maken.

Over Maarten Hajer

Prof. dr. Maarten Hajer (politicaloog en planoloog) is faculteitshoogleraar Urban Futures aan de Universiteit van Utrecht en oud-directeur van het Planbureau voor de Leefomgeving. De Vernieuwde Stad heeft Maarten Hajer gevraagd om vanuit zijn multidisciplinaire gedachtegoed als curator mede inhoud en vorm te geven aan de reeks 'De vernieuwende stad'.

Instrument 2 | Masterclasses als inspiratie

De masterclasses geven je inspiratie om op andere manieren naar wijken en wijkontwikkeling te kijken.

Als onderdeel van het traject van De Vernieuwende stad zijn vier experts gevraagd om een masterclass te geven waarin zij hun visie delen op het bouwen van wijken voor de toekomst. De experts hebben complementaire disciplines en geven elk vanuit hun eigen achtergrond tekst en uitleg bij de (noodzakelijke) voorwaarden van het wonen van de toekomst. De masterclasses zijn (terug) te kijken via de website:

<https://www.devernieuwdestad.nl/de-vernieuwende-stad/online-masterclasses>

De masterclasses worden gegeven door:

- **Maarten Hajer**, curator van De Vernieuwde Stad en hoogleraar Urban Futures, geeft een toelichting op het raamwerk van de sociaal-ecologische visie op wijken.
- **Nicky Pouw**, welzijnseconoom, houdt een pleidooi om de economie te laten draaien rond het welzijn van mensen en schetst een model om de economie duurzamer en sociaal rechtvaardiger te maken in samenwerking met burgers.
- **Bruno Doedens**, landschapskunstenaar, onderzoekt de wederzijdse relatie tussen kunst en landschap, hoe cultuur en natuur met elkaar samenhangen in dit door mensenhanden gevormde dynamische kunstwerk van de stad.
- **Linda Carton**, universitair docent sectie Geografie, Planologie en Milieu, gaat in op het samenspel tussen actoren en omgeving: Hoe betrek je burgers bij het ruimtelijk vormgeven van de wijk?

Omdenken

Als inspiratie kun je op de website voorbeelden vinden van succesvolle aanpakken van woningcorporaties. Hoe hebben zij door kleine interventies grote effecten bereikt? Kijk voor de voorbeelden van omdenken hier: <https://www.devernieuwdestad.nl/de-vernieuwende-stad/omdenken>.

Instrument 3 | Houding: onbevangen en observerend

In de Wijkclubs willen we je laten ervaren welke inzichten je krijgt wanneer je onbevangen kijkt en luistert naar wat er speelt in de wijk.

Onbevangen

Verwonder je weer hoe dingen gaan en in elkaar zitten. Je kijkt met een onbevangen blik naar de wijk en praat met mensen zonder aannames en zonder vooroordeel. We nodigen je uit om (opnieuw) nieuwsgierig te zijn door los te laten wat je weet, door goed te kijken, te vragen en te luisteren. Dat helpt je vraagstukken van verschillende standpunten te bekijken en meer kansen te zien.

Observeren

Neem de tijd om echt goed te kijken. Wat zie je op straat? Wie lopen er op straat, hoe is de sociale interactie? Groeten mensen elkaar, voeren ze gesprekken? Is het schoon of ligt er zwerfvuil? Hoe is de publieke ruimte ingericht? Wat is de conditie van de bankjes, voorzieningen, straattegels? Kijk zowel naar het zichtbare (gebouwen, mensen, vuilnisbakken, parkeerplekken) als naar het onzichtbare (onderlinge verhoudingen, taalgebruik, ongeschreven regels, gezag). Beschrijf wat je ziet, zonder het meteen te interpreteren.

Bewoners

Blijf oog houden voor en respecteer bewoners. De wijk is hun leefomgeving en voor hen geen leeromgeving. Bedenk hoe je bezoek wederkerig kan zijn. Wat kunnen jullie voor de wijkbewoners betekenen?

Instrument 4 | In gesprek gaan

De gesprekken met bewoners geven je inzicht in wat er speelt, hoe mensen samenleven en waar behoefte aan is in de wijk.

Je gaat in gesprek met mensen uit de wijk. Bewoners, ondernemers, mensen met een professionele achtergrond vanuit instellingen; iedereen die onderdeel uitmaakt van de wijk. Het zijn informele gesprekken met als doel om via de beleving van de bewoners, meer over de wijk te weten te komen.

Een gesprek starten

Zomaar een gesprek beginnen kan lastig zijn, maar als je iemand vraagt om te vertellen over zichzelf, zijn beleving en ervaringen, is het ijs meestal snel gebroken. Je kunt een gesprek op verschillende manieren beginnen. Probeer wat voor jou het beste werkt.

- Starten met een introductie. Je kunt het gesprek beginnen met een uitleg waarom je het gesprek aangaat. Je vertelt wie je bent en wat je doel is en of je een paar vragen zou mogen stellen. *'Wij zijn vandaag hier om de wijk te leren kennen. Dat doen we door te kijken wat er allemaal in de wijk te zien en te doen is en door vooral ook veel met mensen te praten over de wijk. Mag ik u een paar vragen stellen?'*
- Aansluiten bij iemands gedrag. Je kunt het gesprek ook beginnen met een verwijzing naar wat iemand op dat moment aan het doen is. Dan komt de uitleg over wie je

bent en wat je doel is later in het gesprek. *'Wat hebben jullie hier een mooie plek om te voetballen, doen jullie dat hier vaker?'*

- Hulpvraag als opening. Je kunt ook een (open) hulpvraag stellen als opening van het gesprek. Mensen zijn bijna altijd bereid om hulp te bieden. *'Ik ben op zoek naar lekker brood. Waar kan ik dan het beste naartoe gaan?'*

Voorbeeldvragen

Hieronder staan verschillende voorbeeldvragen. Ze zijn ingedeeld aan de hand van de elementen van het sociaal-ecologische raamwerk (zie instrument 1).

Identiteit

- *Wat is uw favoriete plek in de wijk? En waarom?*
- *Waar komt u niet graag? En waarom niet?*
- *Hoe bent u hier in de wijk terecht gekomen?*
- *Wat was uw verwachting toen u hier kwam wonen? Klopte dat? Waarin wel, waarin niet?*
- *En hoe ziet u dat nu?*
- *Met welke drie woorden zou u de wijk beschrijven?*

Mensen

- *Kent u veel mensen in de wijk?*
- *Kennen mensen elkaar in de wijk?*
- *Hoe gaan mensen in de wijk met elkaar om?*
- *Hoe voelt u zich in de wijk?*
- *Wat moeten mensen weten die hier in de wijk komen wonen?*
- *Wie zijn de belangrijke mensen in de wijk? Mensen die iedereen kent.*

Middelen

- *Waar komt u elkaar tegen?*
- *Zijn er veel activiteiten in de wijk?*
- *Waar maakt u het meeste gebruik van in de wijk?*
- *Kunt u alles hier doen, of moet u naar andere wijken?*
- *Is er aan iedereen gedacht in de wijk?*
- *Hoe zijn de voorzieningen voor u?*
- *Wat mist u in de wijk?*
- *Is er werk in de wijk?*

Regels

- *Maakt u zich ergens zorgen over in de wijk? Speelt dat al lang?*
- *Wat zou u als eerste veranderen in de wijk?*
- *Bent u of kent u iemand die veel voor de wijk doet?*
- *Helpen mensen elkaar?*
- *Spreekt men elkaar aan op gedrag?*

Kerncijfers van de wijk (wijk specifiek)

[Voeg hier eventueel cijfers over de wijk toe (bewonersaantallen/ aantal huizen) en/of informatie over de politieke situatie in de gemeente.]

Plattegrond van de wijk (wijk specifiek)

[Voeg hier eventueel een plattegrond van de wijk toe. De lokale woningcorporatie kan hierbij helpen.]